

VČELY V PRÁVU

HANA MUSILOVÁ

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Příspěvek stručně pojednává o hospodářském významu včel a o důvodech, proč by jim měla být a proč jim již v současnosti je, v právu věnována speciální pozornost. Příspěvek dále přehledově vyjmenovává nejdůležitější zákony, které se problematiky včel a včelaření dotýkají. Cílem je poukázat na to, že pohled na včely není v českém právním řádu jednotný, nýbrž v něm vystupují v několika pozicích (hospodářské zvíře, imise, objekt ochrany...). Největší pozornost je v příspěvku věnována ochraně včel v rámci zákona o rostlinolékařské péči a jeho prováděcí vyhlášky. Příspěvek je obohacen o zkušenosti a poznatky ze včelařské praxe samotné autorky.

Key words in original language

včely, včelaření, zákon č. 326/2004 Sb., o rostlinolékařské péči, opylování, ochrana rostlin

Abstract

This paper briefly deals with the issue of economic importance of bees and reasons why they have become a target of special attention with respect to law. Hereinafter, the paper gives an overview naming of the most important laws dealing with questions of bees and beekeeping. The main aim is to point out the fact that in the Czech system of law the view of bees is not unified. By contrast, bees are performed in various forms (as a farm animal, immission, protection object...). In the paper, the main attention is paid on bee protection within the scope of the law on phytosanitary care and its implementing regulation. The paper is enriched with experience and knowledge of the author herself.

Key words

bees, beekeeping, Act No. 147/1996 Coll., on phytosanitary care, pollination, plant protection

Příspěvek na téma včely v právu jsem si zvolila z toho důvodu, že se mi problematika vztahu práva ke včelám, včelařům a včelaření jeví jako značně aktuální a zajímavá. Nebudu se tajit tím, že to může být způsobeno skutečností, že také osobně aktivně pečuji o 13 včelstev.

Včelaři a fyzické a právnické osoby hospodařící na zemědělských pozemcích (dále jen „zemědělci“) se, jakožto zájmové skupiny, mimo jiné v důsledku stoupající občanské a politické angažovanosti, podílejí na ovlivňování hospodářské politiky stále více a častěji. Jsou důležitým spojovacím článkem mezi „zeleným stromem života“ a

„šedou teorií“. Poskytují specializované a vysoce odborné informace, které jsou k vytvoření právní regulace tak specifických oblastí jako je zemědělství a včelaření bezesporu potřeba.

V posledních měsících jsme mohli v médiích, dokonce i v běžném denním tisku a televizi, zaznamenat výskyt článků, které se dotýkaly problematiky včelaření. Upozorňovaly na klesající stavy včel, úbytek včelstev a aktivních včelařů, nedostatek medu či špatnou kvalitu medu dováženého ze zahraničí. Specializované články v odborných časopisech na druhou stranu upozorňovaly na štědrú podporu včelařů ze strany Evropské unie, zejména ve formě množství dotačních programů na podporu včelaření, ať na mezinárodní, národní nebo místní úrovni. Včely a včelaření nestojí, objektivně hodnoceno, nijak významně stranou zájmu společnosti. Nabízí se otázka: Čím jsou včely a včelaři tak výjimeční, že si zaslouží, aby jim byla věnována pozornost a byli podporováni i hmotně formou dotací? V návaznosti na tuto otázku je vhodné si zodpovědět i zda si včely a včelaři takový přístup zaslouží. Nejen na tyto otázky se pokusím ve svém příspěvku alespoň v hrubých rysech odpovědět.

Včelaření má, ač to nemusí být pro většinu lidí na první pohled patrné, pro národní hospodářství velký význam. V této souvislosti je tradičně a často citován výrok Alberta Einsteina, který jím reagoval na otázku, zda ví, jak dlouho bude existovat lidstvo. Odpověděl: „Lidstvo skončí čtyři roky nato, co vyhynou včely.“¹

Při včelaření vzniká velké množství pozitivních externalit. Pozitivními externalitami se v tomto příspěvku rozumí efekty přelévání, které nastávají tehdy, když výroba jednoho statku (medu) způsobuje nezamýšlený přínos (opylování) jiným subjektům (zemědělcům, společnosti), aniž by za něj tyto subjekty platily. Již z definice externality je zřejmé, že se jedná o vedlejší produkt nějaké činnosti.

Uvádí se, že pouze 5 – 10 % užitku ze včelaření tvoří produkce medu, vosku, pylu, propolisu, mateří kašičky, včelího jedu aj. Zbylých 90 % užitku tkví v opylování.² Mohlo by být namítáno, že opylovat mohou nejen včely, ale i další živočichové z hmyzí říše. Nutno však podotknout, že podíl včel na opylování v porovnání s ostatními živočichy tvoří více než 90 %. Uvádí se, že dochází k vymírání živočišných a rostlinných druhů, což vede ke snižování biodiverzity krajiny. Bezesporu k tomu může docházet i v důsledku nedostatku opylovačů, kteří by zabezpečili rozmnožování hmyzosubných rostlin. Má se za to, že přísun včelstev ke kvetoucím zemědělským rostlinám či dřevinám je jedním z mála zcela ekologických způsobů, jak docílit zvýšení jejich výnosnosti. Odhaduje se, že technické plodiny (v našich

¹ Jak viděl včely Einstein. Lidovky.cz : Zpravodajský server Lidových novin [online]. [cit. 2011-2-11]. Dostupný z WWW: <http://www.lidovky.cz/jak-videl-vcely-einstein-08l-/ln_dopisy.asp?c=A071112_183022_ln_dopisy_gab>.

² Tamtéž

podmínkách například řepka olejka) organizovaně opylované dosahují v porovnání s neorganizovaně opylovanými plodinami přibližně o 20 % lepších výnosů. Lepší výnosy zemědělců, hodnoceno obecně, implikují větší zisky. Nahlíženo touto optikou by mělo být zemědělci velké množství včelařů vítáno. Že tomu tak často není je pochopitelné z důvodů, o kterých je možné se dočíst níže v tomto příspěvku.

Co se týče včelích produktů, je prokázáno, že prospívají lidskému zdraví. Příznivě ovlivňují zdravotní stav svých konzumentů a šetří náklady na léčbu běžných chorob. Med, pocházející z oblasti, ve které konzument žije, obsahuje běžně se vyskytující pylová zrna. Pokud konzument trpí alergií na pyl, prostřednictvím konzumace medu v zimním období je možné průběh jeho alergie zmírnit nebo alergii dokonce zcela vyléčit.

Může se to zdát nepodstatné, ale včela je také spolehlivým indikátorem kvality životního prostředí. Málo se ví o tom, že z medu je možné zjistit koncentraci škodlivin v určité oblasti. Na základě státní zakázky dochází v každém okrese ke sběru několika vzorků medu, které jsou podrobeny rozboru, na jehož základě je zkoumána zamořenost krajiny a kvalita životního prostředí.

Argumenty pro podporu chovu včel a pro to, aby měl stát a společnost na jeho existenci zájem, jsou čitelné z předchozích odstavců. Každý z těchto výše zmíněných dílčích přínosů včelaření je, dle mého názoru, způsobilý stát se dobrým důvodem pro to, aby byla včelaření a ochraně včel věnována pozornost. Zda je tomu tak v České republice a zda je poskytovaná ochrana dostatečná se budu věnovat zejména v souvislosti se zákonem o rostlinolékařské péči a jeho aplikaci.

Občané České republiky ani Evropské unie příliš včelařit nechtějí. Je to pracné, bolestivé, náročné a nevede to k rychlému a jednoduchému zbohatnutí. Včelaření má stále spíše povahu koníčku nežli regulérního povolání. V České republice se mu věnují z velké části starší dospělí a důchodci. To je patrné příkladně při pohledu na věkový průměr členů místních včelařských organizací. Pohybuje se nad hranicí 50 let. Ubývá včelařů, ubývá včel. Stavby jsou nedostačující. Nezbývá než chránit alespoň včelstva, která se na našem území už vyskytují.

Dle údajů Ministerstva zemědělství by se měl, vzhledem k povaze pěstovaných zemědělských kultur a členitosti krajiny, optimální počet včelstev na našem území pohybovat kolem 700 000. Současný skutečný stav je přibližně o 20 – 25 % nižší. Má se za to, že pomocí dotací se podaří současný stav počtu včelstev, když už ne zvýšit, tak alespoň stabilizovat.

Nejdůležitějšími zákony, které se v současné době dotýkají včel a včelaření, jsou zákon č. 252/1997 Sb., o zemědělství, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 166/1999 Sb., o veterinární péči, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 154/2000 Sb., o šlechtění, plemenitbě a evidenci hospodářských zvířat, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 326/2004 Sb., o rostlinolékařské péči, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 356/2003 Sb., o chemických látkách a

chemických přípravcích, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 378/2007 Sb., o léčivech, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 110/1997 Sb., o potravinách a tabákových výrobcích, ve znění pozdějších předpisů. Vedle těchto zákonných předpisů je včelaření regulováno i velkým množstvím podzákonných předpisů ve formě vyhlášek a správních předpisů, které stanoví podrobnější pravidla a také předpoklady pro poskytování podpor a dotací.

Nebylo by správné nezmínit v této souvislosti také občanský zákoník a jeho § 127 týkající se sousedských práv. Ten stanoví, že vlastník věci se musí zdržet všeho, čím by nad míru přiměřenou poměrům obtěžoval jiného nebo čím by vážně ohrožoval výkon jeho práv. Vlastník věci (včelař) nesmí nad míru přiměřenou poměrům obtěžovat sousedy ani svým včelařením ani včelami. Za zmínku v této souvislosti stojí, že včely není možné považovat za hospodářská zvířata ve smyslu občanského zákoníku, tak jak jsou jmenovány v demonstrativním výčtu § 127, neboť u hospodářských zvířat se předpokládá, že je možné zabránit jim v tom, aby nad míru přiměřenou poměrům vnikala na sousední pozemek, což u včel pochopitelně dost dobře možné není. O včelách se v této souvislosti hovoří jako o imisích.³

Pohled na včely není v českém právním řádu jednotný. Zákon č. 154/2000 Sb., o šlechtění, plemenitbě a evidenci hospodářských zvířat a o změně některých souvisejících zákonů (plemenářský zákon) upravuje šlechtění a plemenitbu vybraných hospodářských zvířat, mezi které řadí i plemenné včely, z čehož vyplývá, že včely podle plemenářského zákona jsou hospodářským zvířetem. Velmi podobně jako plemenářský zákon přistupují ke včelám také veterinární předpisy, zejména zákon č. 166/1999 Sb., o veterinární péči a o změně některých souvisejících zákonů (veterinární zákon). Ten hospodářská zvířata definuje jako zvířata využívaná převážně k chovu, výkrmu, práci a jiným hospodářským účelům. V demonstrativním výčtu jsou mezi takto definovaná hospodářská zvířata výslovně zařazeny i včely.

Poněkud jiný pohled na včely má zákon č. 326/2004 Sb., o rostlinolékařské péči a o změně některých souvisejících zákonů. V tomto předpise mají včely povahu spíše chráněného objektu. Tento zákon primárně reguluje používání přípravků na ochranu rostlin. Velmi významně se v něm však promítá snaha zákonodárce zajistit, aby při ošetřování rostlin docházelo pokud možno k co nejmenšímu negativnímu ovlivnění okolního prostředí, včely nevyjímaje. Jaké prostředky k tomu zákonodárce zvolil se pokusím naznačit v následujících odstavcích.

Regulaci ochrany tzv. „necílových organismů“ při používání přípravků na ochranu rostlin se věnuje zákon o rostlinolékařské péči v § 51 a následujících. Ještě blíže a detailněji zákonodárce tuto problematiku upravil ve vyhlášce č. 327/2004 Sb., o ochraně včel,

³ MACHOVÁ, Jarmila. Právo ve včelařství : Kapesní příručka. Praha : Nakladatelství Orac, 2001. 165 s.

zvěře, vodních organismů a dalších necílových organismů při použití přípravků na ochranu rostlin (dále jen „vyhláška o ochraně včel“). Tato vyhláška je jen jednou z mnoha, které zákon o rostlinolékařské péči upřesňuje a doplňuje, pro včelaře bychom ovšem hledali jen těžko předpis významnější.

Na ochranu včel by bylo ovšem nesprávné dívat se mimo kontext zákona o rostlinolékařské péči. Je třeba vycházet z toho, že tento zákon v § 3 ukládá povinnost fyzickým a právnickým osobám, které pěstují, vyrábí, zpracovávají nebo uvádějí na trh rostliny, rostlinné produkty nebo jiné předměty zajišťovat a omezovat výskyt a šíření škodlivých organismů včetně plevelů. Tyto subjekty jsou povinny omezovat výskyt a šíření škodlivých organismů tak, aby nevznikala škoda jiným osobám nebo nedošlo k poškození životního prostředí anebo k ohrožení zdraví lidí nebo zvířat. K ošetření rostlin, rostlinných produktů a jiných předmětů proti škodlivým organismům dochází nejčastěji chemicky. Fyzické a právní osoby jsou povinny používat k takovému ošetření pouze přípravky, další prostředky a mechanizační prostředky povolené k používání podle zákona o rostlinolékařské péči, a to způsobem, který nepoškozuje okolní porost, zdraví lidí a zvířat nebo životní prostředí. Jinými slovy – fyzickým a právnickým osobám je zákonem o rostlinolékařské péči uložena povinnost léčit rostliny a omezovat výskyt a šíření škodlivých organismů, ale to nikoli bezhlavě, ale v rámci určitých „mantinelů“. Jedním z nich je mimo jiné také vyhláška o ochraně včel.

Úprava ochrany včel v samotném rostlinolékařském zákoně je poměrně kusá. Zakazuje fyzické nebo právní osobě, která při podnikání používá takové přípravky, které jsou podle povolení označené jako nebezpečné nebo zvláště nebezpečné pro včely, jejich aplikaci ve venkovním prostředí, pokud nepostupuje kvalifikovaným způsobem. Tento kvalifikovaný způsob spočívá zejména v tom, že musí zjistit u místně příslušných obecních úřadů informace o umístění stanovišť včelstev v dosahu alespoň 5 km od hranice pozemku, na němž má být aplikace provedena. Vzdálenost 5 km není v zákoně zvolena náhodně. Vychází z empirických pozorování a zkoumání doletu včel. Ten činí u průměrného včelstva právě 4-5 kilometrů od jeho stanoviště. Ve vztahu k dotčeným chovatelům, které fyzická nebo právní osoba zjistí právě dotazem na příslušný obecní úřad má ještě další povinnost, a to oznámit jim minimálně 48 hodin před provedením aplikace přípravku, že tato aplikace bude provedena. Tento krok nesleduje pouze to, aby byl včelař informován o tom, od koho hrozí nebezpečí způsobení otravy jeho včelstvům. Včelař může na základě této informace také operativně zareagovat a například omezit počet létavek, které opustí úl dočasným uzavřením česerů či jiným způsobem. Je také pravděpodobné, že po aplikaci přípravku včelař stav svých včelstev zkontroluje, čímž se pravděpodobnost odhalení případné otravy zvýší. Aby komunikace efektivně fungovala je nezbytné, aby měl příslušný obecní úřad přehled o tom, kolik a jakých chovatelů se v jeho územním obvodu nachází. Nepřekvapí, že je náležitá informovanost příslušných obecních úřadů zajištěna v zákoně zakotvenou povinností chovatelů včel místně příslušnému

obecnímu úřadu umístění trvalých nebo přechodných stanovišť včelstev oznamovat.

Zákon pamatuje i na situace, kdy chovatel včel zjistí, že mu došlo k úhynu včel a bude mít za to, že je to v důsledku otravy. Za těchto okolností je povinen tuto skutečnost neprodleně oznámit příslušnému orgánu státní veterinární správy. Orgán státní veterinární správy provede v součinnosti s rostlinolékařskou správou na místě místní šetření. Má-li pochybnosti o příčině úhynu včel a nelze-li zjevně vyloučit, že k úhynu došlo v souvislosti s použitím přípravku, zajistí odběr vzorků a jejich vyšetření odborným ústavem. Následně informuje dotčeného chovatele včel o výsledku vyšetření. Pokud se prokáže, že úhyn včel byl způsoben přípravkem, má včelař nárok na náhradu škody, který může uplatnit vůči fyzické či právnické osobě, která přípravek aplikovala.

K mírným otravám včel i přes výše naznačená opatření dochází poměrně často. Mnoho včelařů si náhlé oslabení svých včelstev do souvislosti s probíhajícím ošetřováním rostlin nedá. Dle mého názoru je však právní úprava této problematiky nastavena správně a na tahu jsou včelaři v součinnosti se státní veterinární a rostlinolékařskou správou, aby ji uvedli v život.

Na základě výše provedené analýzy je zřejmé, že včely v právu mají své místo a mnohá ustanovení zákonů na ně pamatují. To je ideální předpoklad k tomu, aby se včelám, včelařům a včelaření v České republice dařilo. Ze srdce bych si přála, aby tomu tak bylo.

Literature:

MACHOVÁ, Jarmila. Právo ve včelařství : Kapesní příručka. Praha : Nakladatelství Orac, 2001. 165 s

Jak viděl včely Einstein. Lidovky.cz : Zpravodajský server Lidových novin [online]. [cit. 2011-2-11]. Dostupný z WWW: <http://www.lidovky.cz/jak-videl-vcely-einstein-08l-/ln_dopisy.asp?c=A071112_183022_ln_dopisy_gab>.

Zákon č. 326/2004 Sb., o rostlinolékařské péči a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 166/1999 Sb., o veterinární péči a o změně některých souvisejících zákonů (veterinární zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 154/2000 Sb., o šlechtění, plemenitbě a evidenci hospodářských zvířat a o změně některých souvisejících zákonů (plemenářský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška č. 327/2004 Sb., o ochraně včel, zvěře, vodních organismů a dalších necílových organismů při použití přípravků na ochranu rostlin, ve znění pozdějších předpisů.

Contact – email

323234@mail.muni.cz